

КОЗАКЕВИЧ О. М.

*Національний університет «Одеська юридична академія»
аспірант кафедри загальнотеоретичної юриспруденції*

ФУНДАМЕНТАЛЬНІСТЬ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ

В сучасних умовах актуальними є питання не лише утвердження прав та свобод, але їхнього практичного втілення, забезпечення та захисту. На сьогодні найбільш демократичним та ефективним інструментом захисту громадян в суспільстві є гарантована державою можливість звернення до суду. Саме доступність правосуддя дозволяє реалізувати право кожного на захист своїх законних прав та інтересів.

Право на доступ до правосуддя є одним із фундаментальних прав людини. Європейський суд з прав людини проголосив, що «навіть чи хто-небудь може уявити собі принцип верховенства права без можливості доступу до правосуддя» [1, с. 45]. Суд Європейського Союзу в своїй практиці визнав доступ до правосуддя необхідним елементом права ЄС, стверджуючи, що ідея прав людини вимагає розширення такого доступу [2, с.198]. Вказане актуалізує необхідність всебічного вивчення права на доступ до правосуддя у загальнотеоретичному ракурсі.

Концепція доступності правосуддя має особливу мету правового регулювання - дати кожній особі можливість брати участь в процедурі розгляду спору, що стосується порушеного права, незалежно від економічних і інших можливих перешкод. Головним в характеристиці даної концепції є поняття «доступ». Право на доступ до правосуддя передбачає доступність до засобів правового захисту та своєчасних засобів відшкодування.

Поняття правосуддя виражається словом «justice», що означає справедливість, тому доступ до правосуддя в той же час означає доступ до справедливості [3,с.75].

В теоретичній літературі право на доступ до правосуддя розглядається у вузькому та широкому сенсах. У вузькому сенсі воно розуміється винятково як право на звернення до суду.

Широкий підхід до права на доступ до правосуддя, як основної ідеї, що відбиває забезпечення реальної можливості звернення до механізмів захисту своїх прав, пов'язаний з дослідженнями представників італійської школи права. Так, на думку Ф. Франціоні право на доступ до правосуддя означає не тільки право на звернення до суду, а й право на розгляд своєї скарги судом відповідно до належних стандартів справедливості [4, с.30]. М. Каппеллетті визначає, що право на доступ до правосуддя передбачає собою певну систему за допомогою якої кожен може відстояти свої власні права та вирішити суперечки під загальним заступництвом держави. Ця система повинна бути однаково доступною для всіх, і вести до результатів, які є індивідуально і соціально справедливими [5, с. 32]. У процесі утвердження та розвитку правової держави в західних країнах, М. Каппеллетті виділив чинники, які остаточно сформували систему доступу до правосуддя. До них він відносив: закріплення в національному законодавстві права на доступ до правосуддя; право на колективні позови і позови на захист публічного інтересу; забезпечення доступу не тільки до судових, але і до альтернативних механізмів розв'язання суперечок, а також спрощення судової системи [5, с. 77].

Широкий підхід передбачає доступність правосуддя – «від стандартів справедливості процесу до стандартів справедливого результату» [4,с.78]. Варто відзначити, що широкий підхід до визначення поняття права на доступ до правосуддя є домінуючим в юриспруденції.

Право на доступ до правосуддя забезпечує захист прав людини, однак на сьогодні стає очевидним, що наявність справедливих механізмів захисту в державі недостатньо, якщо доступ до них не забезпечений належним чином. Тому до системи доступу до правосуддя слід ще додати важливу складову, а саме, право на доступ до міжнародної системи захисту прав людини.

Міжнародні стандарти визнають право на доступ до правосуддя як основне право людини, так і засіб захисту інших загальновизнаних прав людини[6, с.41].

Доступ до правосуддя з точки зору прав людини визначається як здатність особи з незахищених груп отримати засіб правового захисту через формальну систему правосуддя для розгляду спорів згідно з принципами та стандартами прав людини[7, с. 325].

З метою більш чіткого розуміння категорії «право на доступ до правосуддя» слід порівняти та відокремити її від суміжних категорій що використовуються в загальнотеоретичній юриспруденції, а саме від «права на судовий захист» та «права на справедливий судовий розгляд». Часто в юридичній літературі зазначені терміни ототожнюють, проте кожний з них має свій зміст. Так, право на доступ до правосуддя надає особі можливість реалізувати всю повноту прав, спрямованих на захист порушеного права на відміну права на судовий захист, яке особа набуває лише тоді, коли суд під час розгляду справи встановить, що дійсно мало місце правопорушення. Право на справедливий судовий розгляд не може бути реалізоване без забезпечення його доступності, оскільки тоді порушується мета правосуддя. У цьому виявляється тісний органічний зв'язок термінів «доступність» та «справедливість».

Право на доступ до правосуддя можна визначити як рівну можливість кожної особи безперешкодно звертатися до суду з метою здійснення правосуддя, та участі в процесі розгляду спору на всіх його стадіях. Дане право передбачає як доступ до національних так і міжнародних систем правосуддя. Проте в обох випадках його зміст відрізняється як від права на судовий захист, що має на меті відновлення в правах, так і від права на справедливий судовий розгляд, метою якого є забезпечення стандартів незалежного, неупередженого судового розгляду. Це право засноване на принципі рівності всіх перед судом і є гарантією його реалізації. У правовій державі право на доступ до правосуддя повинно забезпечуватись правовими засобами, які сприятимуть усуненню та зменшенню бар'єрів доступу до правосуддя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голдер проти Сполученого Королівства: Рішення Європ. суду з прав людини від 21.02.1975 р. // Европейский суд по правам человека: Избр. решения: В 2 т. – Т. 1 / Под ред. В.А. Туманова. – М.: НОРМА, 2000. – С. 39–80.
2. Міжнародне судочинство / за заг. ред. Ю.С. Шемшученко. – К. : Юрид. думка, 2009. – 260 с.
3. Англо-русский юридический словарь / Сост.: С.Н. Андрианов, А.С. Берсон, А.С. Никифоров. – 2-е изд., стереотип. – М.: РУССО, 1998. – 512 с.
4. Access to Justice as a Human Right [Електронний ресурс] // Oxford University Press – Режим доступу до ресурсу: <http://www.wildy.com/isbn/9780191018657/access-to-justice-as-a-human-right-ebook-oxford-university-press>.
5. Cappelletti M., Garth B. Access to Justice: The Worldwide Movement to Make Rights Effective: A General Report// Access to Justice. – Milan. – 1979. – vol. 1. – p. 5-124.
6. Справедливое судебное разбирательство в международном праве: юридический сборник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osce.org/ru/odihr/100894?download=true>.
7. Права человека: Учеб. для вузов / Отв. ред. Е. А. Лукашева. – М.: НОРМА-ИНФРА*М, 1999. – 573 с.